

Müellif: Ahmet Hamdi Akseki

Dergi: İslâm-Türk Ansiklopedisi Mecmuası

Tarih: Haziran 1947 - Cilt II

İbadetin lûgat ve şer'î mânaları - Tâat ile ibadet arasındaki fark - İbadet ancak Allah'a yapılır

İbadette niyet şarttır - İbadeti tapmakla tercüme doğru değildir - Kelime-i Tevhidi «yoktur tapacak diye

tercüme yerinde değildir» - Doğrusu Mevlûd'da olduğu gibi «Birdir Allah, andan artık Tanrı yok»tur - İbadet aklî

ve vicdanî bir vazifedir

İbadetin mânası:

Şimdi ibadetin ne demek olduğunu izah edelim. Dilciler ibadeti: «Hudu' (gönül alçaklığı, tevazu') inkiyat (itaat, boyun eğmesi de bundandır, me, teslim olma) ve tazim (hürmet) mertebelerin en yükseği ve son haddi» diye tarif ederler.

Şer'î ve dinî bakımdan ibadet: «Sevgi ve korkunun hudu' ve huşu'un kemalini ihtiva eden (kendisinde toplayan) diye tarif olunur ki kulluğun en son haddini göstermektir.

Şimdi şu tarifleri biraz inceleyelim: Her lâfız, her ibare kendisiyle ifade edilmek istenen mânayı, bazen, tamamıyla temsil ederek onu zihinlerde açık ve kat'i olarak tecelli ettiremez. Bunun içindir ki ilim adamları bir çok şeyi lâzımı ile tefsir ve izah ederler, bir takım hakikatleri ârizî halleriyle tarif ederler. Hatta bazı kere bir kelimeyi manaca ona yakın başka bir kelime ile anlatmaya çalışırlar. İşte ibadetin manasını anlatmak için ileri sürdükleri ibareler de böyledir. Fakat bunlar ibadetin tam bir tarifi değildir.

Kur'an'ın âyetlerini, lisanının üslûbunu, Arabın «abede» kelimesiyle, mânaca ona yakın olan «hadaa, etaa, zelle» kelimelerinin kullanım tarzlarını araştırdığımızda görüyoruz ki

bunlardan hiçbiri katiyen «abede» ye benzemez ve onun yerini tutmaz. İbadetten alınmış olan «ibad» lâfzının çok kere Allah'tan başkasına izafe ve nisbet edilmemesi de bundandır. Halbuki «Abid» lâfzı köle mânasına olan ubudiyetten alınmış olduğundan, ve ibadetle ubudiyet arasında fark bulunduğundan çok kere Allah'tan başkasına nisbet edilir. Bunun içindir ki ilim adamlarından bazıları: «İbadet lûgatta yalnız Allah için kullanılırsa da Kur'an'ın bu kelimeleri kullanım tarzı ile lugatın istimali başkadır » diyorlar ki, doğrudur. Meselâ: Bir âşık, âşık olduğu kimseye.sevgi, tazim ve perestişte haddin fevkinde ileri gider; bir derecede ki sevgisi ve iradesi maşukunun sevgi ve iradesinde erir ve yok olur. Bütün varlığı ile ona bağlanır, inkiyad eder. Bununla beraber âşıkın bu tezellülü-ne, maşukuna karşı bu perestişine ve bunun tapınma derecesine kadar yükselmesine gerçekten ibadet denilmez. Bir çok insanlar da vardır ki âdâp ve merasimin iktiza, eylediği sınırları kat kat geçerek perestiş derecesinde ve belki hakka yaptığı ibadetten üstün bir surette hükümdarlara ve büyük âmirlere hürmet, tazim ve tezellül gösterirler, onların karşısında eğilirler; hatta yerlere kapanırlar, ayaklarının bastığı yeri öperler. Fakat bunlar, ne maksatla yapıldığı belli olduğu için bu gibi şeylere de ibadet denilmemiştir.

Şu halde ibadet nedir? Ne demektir? Bütün bu mütalaaları ve «ibadet ediniz!» emrini ihtiva eden âyetleri göz önüne getirerek ibadeti şöyle tarif edeceğiz: «ibadet ve ubudiyet; varlığın ve hayatın mebdei, ilmi ile bütün kâinatı kuşatmış, bununla beraber künhünü ve mahiyetini beşerin idrak edemediği, mutlak ve külli kudret sahibi yaratıcı ve terbiye edici olan Allah Teala'ya en yüksek ihlas, en yüksek tazim, sevgi ve saygı maksadıyla yapılan ve ona yakınlık ifade eden bir vazifedir; hususî hareketlerdir, bir tâattır.»

İşte, ibadetin gerçek mânası bu olduğu içindir ki ibadet, ancak Allah'a yapılır. Yalnız onun hakkıdır. Allah'tan başkasının böyle yüksek bir tazîm ve hürmete istihkakı yoktur. Çünkü yaratan, yalnız Allah'tır. Var olmak, hayat ve bunlarla ilgili bütün nimetleri veren yalnız odur. Bundan dolayıdır ki Allah'tan başkasına ibadet ve ubudiyet, ne aklen, ne de şer'an caiz değildir. Allah'tan başkasına secde haramdır.

Demek ki ibadet, Allah'a yapılacak ve onu yapan Allah için yaptığını bilecek ve buna niyet edecektir. Niyetsiz ibadet olmaz.

İbadet, taat mânasına da gelirse de ikisi arasında fark vardır: Tâat, niyete mütevakkıf olsun olmasın, kimin için yapıldığı bilinsin bilinmesin yapılması sevap, yani Allah tarafından

mükâfatlandırılacak olan bir işi yapmaktır. Binaenaleyh her ibadet, Allah'a bir yakınlık ve bu da Allah'a bir tâattir. Fakat her tâat, Allah'a yakınlık ifade etmediği gibi, her yakınlık ifade eden de hususi mânasiyle ibadet olmaz. Meselâ: Allah'ı bilmek ve tanımak için fikrî ve mantikî muhakemeler yürütmek, yerlerdeki ve göklerdeki şeylerden onu tanımaya çalışmak bir tâattir. Fakat böyle bir halde Cenabı Hak henüz tanınmış olmadığından bu, bir yakınlık değildir. Bu yoldaki tefekkür için niyet şart olmadığından hususi mânasiyle, ibadet de değildir. Maamafih bu yoldaki tefekkürler, gafletle yapılan bir takım ibadetlerden de hayırlıdır.

Namaz, oruç, zekât, hac ve cihad gibi niyet şart olan işler hem ibadet, hem Allah'a yakınlık, hem tâattirlar. Şu halde şer'i ve dini mânasiyle ibadet: İnsanın ruh ve cisim, dış ve iç bakımından bütün varlığıyla yalnız Allah'a yaptığı şuurlu bir tâattir; bir yakınlıktır. Bunun için ibadette niyet şarttır. Niyetsiz olarak yapılan işler ne olursa olsun ibadet sayılmaz. Meselâ: Niyetsiz yatıp kalkmak namaz değil, niyetsiz aç durmak oruç değil, niyetsiz sadaka vermek zekât değil, niyetsiz Kâbeye ve Arafata seyahat edip dolaşmak hac değildir.

İbadeti tapmakla tercüme doğru değildir

Şu izahattan anlaşılıyor ki: Dilimizdeki kullanışlarına nazaran tapı, tapmak ve tapınmak kelimeleri ibadet değil, mutlak bir tâatin mânası olabilir. Bu münasebetle mühim bir noktaya işaret etmeden geçemeyeceğim: Kamus mütercimi Asım Molla'nın «Lâilâhe İllâllâh» kelime-i tevhidini «yoktur tapacak, çalaptır ancak», diye terceme etmesini biz pek de yerinde bulmuyoruz. Mevlût sahibi Süleyman Efendinin «Birdir Allah, andan artık Tanrı yok» sözü bundan daha kuvvetli ve daha ilmîdir. Bununla, Süleyman Çelebi, Allah ile ilâh arasındaki mühim farka, hem de Tanrının Allah mukabili olmadığına işaret etmiştir.

Tapmak ve tapınmak kelimelerinde az çok ne yaptığını bilmemek gibi bir şuarsuzluk mânası anlaşıldığından bunları «puta tapmak, haça tapmak» gibi yerlerde kullanılır. Şu halde «İyyake na'büdü» âyeti kelimesini terceme ederken «ancak sana ibadet ederiz» yerinde sade türkçe olsun diye «Sana taparız demek, hiç olmazsa, dilimizin nezahatini kaybetmek olmaz mı?»

Hülâsa

İslâma göre, ibadet, mutlak tasarruf ve külli kudret sahibi olan Allah'a tam bir ihlâs ve niyetle yapılan tâat işidir ki hem dışta, hem içte en son dereceyi bulmuş bir tevazu ile en yüksek bir tazîm ve hürmeti, en son haddini bulmuş bir sevgi ve saygıyı ihtiva eyler.

Bunun içindir ki İslâm'da ibadetin ruhu, kalbin tamamiyle Allah'a dönmesi ve yalnız ona bağlanmasıdır. Şariin gösterdiği veçhile vücudumuzun hususi hareketleri, bu ruhun kalıbı ve cismi demektir. Ruhsuz cisim bir işe yaramadığı gibi, cisimsiz ruh da olamaz. İbadet ederken çevremizden ve hatta bütün benliğimizden soyularak tazim ve

hürmetin kemaline aykırı en ufak bir hareketten sakınılması lüzumu da bundandır

İslamda ibadetin bir kaç derecesi vardır ve her derecedekine ibadet denir. Fakat ibadetin en yüksek mertebesi, Allah'a şimdi veya gelecekte herhangi bir menfaat düşüncesiyle, Cennet ümidi veya Cehennem korkusuyla değil -ancak Allah olduğu için yapılanıdır. Vazifeyi vazife olduğu için yapmak. Bu ise, mutlak aciz ile tam ve ekmel kudretin buluşmasının bir tecellisi demektir. Binaenaleyh, aczini duymayan, anlamayan mağrurlarla hiç bir korku yokmuş gibi görünen gafiller ve hiç bir ümit beslemeyen ve hep yeis içinde yaşayan kötümserler, muhakkak ki, bu şereften mahrumdurlar. İnsanın, bir bakımdan, bir acz içinde olduğunu anlayarak bu haliyle ekmel ve sonsuz bir kudrete yaklaşması ve onunla buluşması, elbette en yüksek tecellilere mazhar olması demektir.

İbadet, aklî ve vicdanî bir vazifedir

İbadet, dinlerin hepsinde bir esas olarak mevcuttur ve her Peygamber ibadetle emir etmiştir. (Kur'an, 16: 36). İbadetsiz din olmaz. Değişiklik, ibadetin aslında değil, şeklindedir. İbadetsiz bir din, hayatta bir şey ifade etmediği gibi ibadeti inkâr etmek de insanı yavaş yavaş dinsizliğe doğru sürükler. Aklımıza ve vicdanımıza müracaat edersek kendisini yaratan terbiye ile tavırdan tavra geçirip kemaline erdiren Allah'a ihlâs ve tazîm ile boyun eğmek, ona tam birteslimiyet arz etmek her mükellef insan için bir vecibe olduğunu anlamakta güçlük çekmeyiz. Çünkü insanda iyiliklerini gördüğü, nimetleriyle büyüdüğü kimselere karşı daimi bir minnettarlık duygusu vardır. İnsan, her vesile ile bu duygusunu açığa vurmak ister ve bundan çok büyük zevk duyar. Bu hal insanlar için tabîî ve fitrîdir. Hatta bu, bazı ehli hayvanlarda bile görülür.

Halbuki her insan, doğmasıyla beraber Allah'ın sayısız nimetlerine kavuşuyor. Hattâ bu nimetler yalnız doğmasıyla değil, belki baba sulbünden ve ana rahminden başlayarak ardı arkası kesilmeden devam edip geliyor. Bu nimetleri saymanın imkânı ve ihtimali yoktur (ve in teuddû ni'metallahi lâ tuhsuha). Her saniyede alıp verdiğimiz nefesler de o nimetlerdendir.

İnsanın akıl, irade ve ihtiyar (iyiyi kötüyü seçebilmek kudreti) sahibi olarak yaratılmış olması da bu nimetlerden değil midir? Başka hiçbir düşünce bile olmasa yine Allah'ın lütûf ve inayeti eseri olan bu kadar nimetten dolayı ona şükretmek, bu nimetleri vereni tanımak, onun kulu olduğunu itiraf etmek bir vecibe olmaz mı?. İşte bu varlığın ve bütün bu nimetlerin ilk mebdei (evveli) olan Allah Taâlâya hamd ve şükürünün ihlâs ile edası İslâm'da «ibadet» denilen ilk vazifedir. Bu, aynı zamanda, yaratan ile insanlar arasında en kuvvetli ve en hakikî bir ittisal halkasıdır.

Binaenaleyh, bütün varlıkları eden, terbiye ile tekâmülden tekâmüle sevk eden, her mevcuda şahını muhafaza ve nevinin bekasını sağlamak için gereken şeyleri veren Allah Teala'ya bütün varlığımızla şükretmek; kalb ve şuurumuzla O'na karşı kâmil bir saygı, bir aşk ve sevgi duymak; kalbimizde duyduğumuz bu aşk ve sevgiyi, bu saygı ve minneti sözlerimiz ve işlerimizle göstermek, verdiği bunca nimetleri yerine sarf etmek bizim için bir borçtur; kutsî bir vazifedir. Bu borcu ödemediğimiz için şimdi ve sonra, dünyada ve ahirette, hiçbir menfaat, hiçbir mükafat vaad etmemiş bile olsa; yine hayatta bulunduğumuz ana kadar vermiş olduğu nimetlerden dolayı O'na ibadet ve ulûhiyet vazifesini yapmamız, O'na sevgi ve saygı ile bağlanmamız, aşk ile secde etmemiz yine borç olurdu. Saf bir vicdan, selim bir akıl ancak böyle hükmeder. Temiz vicdanına, selim aklına müracaat edenler Allah'ı tasdik ve ikrar ile O'na karşı ibadette bulunmanın gerçekten bir vazife olduğunu anlamakta güçlük çekmezler.

Prof. Hamdi Akseki

Diyanet Reisi

Yeni eserler

Büyük İslam İlmihali

Yüksek fazilet ve irfan sahibi İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi efendi tarafından bu nam ile bir eser neşrine başlanmıştır. Eser on kitaptan ibaret olacaktır: Akaid, Taharet, Namaz, Oruç, Zekât, Hac, Kurban, Kerahet, Ahlak, Ahkâm, Geçmiş Peygamberler. Üç formadan ibaret olan ve akaide ait bulunan birinci kitabın birinci cüzü çıkmıştır. Fiatı 50 kuruştur.